

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КОРЕКЦІЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ОСВІТИ

УДК 376.3

Л.Г. ГАРНЮК,

*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та спеціальної освіти
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара*

А.О. СОРОКІНА,

*магістр
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара*

ВПЛИВ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ДІТЕЙ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ СЛУХУ НА ВИБІР ЇХНЬОЇ МАЙБУТНЬОЇ ПРОФЕСІЇ

У контексті досліджень психологічних закономірностей розвитку розглянуто аспекти проблеми професійного самовизначення дітей із порушенням слуху. Виокремлено групи питань, навколо яких фокусуються дослідження з проблеми самовизначення особистості. Зазначено, що врахування психологічних особливостей підлітків із вадами слуху та розуміння процесу вибору професії дозволить у подальших дослідженнях розробити методику організації роботи із цими школярами з метою оптимального прийняття рішення про майбутній фах.

Ключові слова: слабочуючі діти, діти із порушеннями слуху, самовизначення, мотив, нахили, інтерес, професія, профорієнтаційна спрямованість.

Постановка проблеми. Кожній людині упродовж життєвого шляху постійно доводиться робити вибір та приймати рішення. Проблема прийняття рішення – не завжди легке завдання, адже часто від правильного вибору залежить добробут людини, а іноді – навіть її доля. **Вибір професії зумовлює успіх як життєвий, так і професійний.** На роботі людина вступає у спільноту людей, близьких за інтересами, життєвими поглядами, знаходить друзів. І якщо людина не зможе знайти себе в ній, вона не відчуватиме себе комфортно.

Для випускника школи з порушеним слухом важлива свідомість того, що стати успішною людиною на сучасному ринку праці зможе той, хто має хорошу професійну підготовку, володіє вміннями і навичками спілкування, має здатність адаптуватися до нових умов праці, бути конкурентоспроможним, мобільним [5]. У нашій країні перспективи отримання професійної освіти дітьми з порушеним слухом залежать не лише від якості отриманої в школі освіти, тяжкості порушення слуху, ступеня розвитку мовлення, а й від впливу найближчого соціального оточення, думки й очікувань сім'ї, шкільних товаришів, а також від готовності системи професійної освіти до включення в освітній потік слабочуючих студентів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичні аспекти проблеми самовизначення аналізуються в працях Л.І. Божович [2], С.Л. Рубінштейна, З. Фрейда, Дж. Холланда та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується означена стаття. Нами не знайдено ґрунтовних досліджень, присвячених професійному самовизначенню слабочуючих дітей. Це й зумовило обрання теми нашої статті.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Розглянути аспекти проблеми професійного самовизначення дітей із порушенням слуху у контексті досліджень психологічних закономірностей розвитку цієї категорії дітей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз досліджень проблеми самовизначення показав, що вони фокусуються переважно навколо таких груп питань:

– філософсько-методологічні аспекти [1, с. 53] самовизначення, пов'язані з свідомим регулюванням життєдіяльності людини, з її розумінням сенсу життя, особистою відповідальністю, моральним вибором;

– загальнопсихологічні аспекти [1, с. 54] становлення самовизначення в контексті проблеми розвитку особистості та підготовки її до майбутньої діяльності;

– соціально-перцептивні аспекти [1, с. 56] самовизначення, пов'язані з особливостями рефлексії, самооцінки, самопізнання і пізнання інших людей.

Як правило, підлітку з вадами слуху важко самому зробити вибір тієї сфери діяльності, що цікавить його. Саме тому для дітей і підлітків із серйозними порушеннями слуху ще під час навчання у старших класах має надаватися допомога щодо професійного спрямування, яке здійснюють кваліфіковані фахівці-психологи і педагоги.

Освіта дітей з обмеженими можливостями здоров'я передбачає створення для них спеціальної корекційно-розвивальної освітньої програми, що забезпечує адекватні умови для отримання рівного з чуючими дітьми розвитку.

Погоджуємося із К.А. Абульхановою-Славською, яка визначає самовизначення, як усвідомлення особистістю своєї позиції, що формується всередині координат системи відносин. При цьому вона підкреслює, що від того як складається система відносин (ставлення до колективного суб'єкта, свого місця в колективі та інших його членів), залежить самовизначення і суспільна активність особистості.

Слідом за Ю.В. Кухарчук та А.Б. Ценципер [5, с. 24] розумітимемо професійне самовизначення як самостійний вибір професії, здійснений в результаті аналізу своїх внутрішніх ресурсів, у тому числі своїх здібностей, і співвіднесення їх з вимогами професії. У цьому визначенні слідом за С.Л. Рубінштейном [3, с. 18] правильно і точно відображена психологічна сторона: «потрібно» – «хочу» – «можу». Особистість тут виступає як активний суб'єкт діяльності, яка усвідомила необхідність і свої можливості.

У дослідженнях Л.І. Божович [3, с. 48] проблема професійного самовизначення вивчалася у контексті досліджень психологічних закономірностей формування особистості старшого школяра. Було показано, що потреба у самовизначенні є центральним компонентом соціальної ситуації розвитку старшокласників, а самовизначення – «мотиваційним центром, який визначає їх діяльність, поведінку і їх ставлення до навколишнього». Ці положення конкретизуються в ступінчастій моделі професійного розвитку. Виділяють кілька стадій.

1. У стадії пробудження (від народження до 14 років) «Я-Концепція» розвивається завдяки ідентифікації зі значущими дорослими: у фазі фантазії (4–10 років) домінують дитячі потреби, професійні ролі програються у фантазії; в фазі інтересів (11–12 років) формуються професійно значущі переваги; у фазі здібностей (13–14 років) випробуються індивідуальні здібності, з'являються уявлення про професійні вимоги і професійну освіту.

2. У стадії дослідження (15–24 років) індивід намагається випробувати себе в різних ролях при орієнтації на свої реальні професійні можливості; в тентативній фазі (15–17 років) робиться попередній професійний вибір, який апробується у фантазії або в реальності, в аспекті цього досвіду оцінюються власні якості; у фазі переходу (18–22 роки) відбувається спроба реалізації Я-концепції; у фазі апробації (22–24 роки) ведеться пошук поля діяльності у професійному житті.

3. Стадія консолідації (25–44 років) характеризується прагненням забезпечити в знайденому професійному полі стійку особистісну позицію.

4. У стадії збереження (45–64 років) професійний розвиток індивіда йде в одному певному напрямі, без виходу за рамки знайденого професійного поля.

5. У стадії спаду (з 65 років) відбувається розвиток нових ролей: часткова участь у професійному житті, спостереження за професійною діяльністю інших людей. Одночасно з поняттям стадіальності Д. Сьюпер уводить поняття професійної зрілості, які стосуються особистості, поведінка якої відповідає завданням професійного розвитку, характерним для певного віку.

Аналізуючи цей підхід, можна сказати, що він повною мірою розкриває процес самовизначення дитини. Адже такий підхід реалізується на практиці, він триває великий про-

міжок часу, за який дитина має можливість реалізувати себе, знайти свої вподобання та розкривати їх упродовж всього життя. Цей підхід розкриває можливість переходу індивідуальних імпульсів у професійні бажання.

Теорія Д. Холланд [2, с. 13] посідає особливе місце серед теорій професійного розвитку і звертається до аналізу зв'язку особистості й екології. Процес професійного розвитку обмежується, по-перше, визначенням самим індивідом особистісного типу, до якого належить, по-друге, пошуком професійної сфери, відповідної цьому типу, по-третє, вибором одного з чотирьох кваліфікаційних рівнів цієї професійної сфери, що визначається розвитком інтелекту і самооцінки. Головна увага приділяється опису особистісних типів, що характеризуються як моторний, інтелектуальний, соціальний, адаптаційний, естетичний, такий, що прагне до влади.

Найвразливішим моментом у типологічних теоріях, на нашу думку, є сам принцип, на підставі якого априорі здійснюється побудова типів. Окрім того, реальний індивід часто не відповідає жодному з особистісних типів, пов'язаних із певними професійними сферами.

Оскільки нерідко наявність фізичної вади стає причиною психологічної травми, усвідомлення неповноцінності може призвести до заниженої самооцінки і важкого депресивного стану. Саме тому з дітьми з раннього віку починають працювати психологи, допомагають знайти собі в майбутньому роботу за можливостями і за інтересами [4].

У кожній школі для слабочуючих дітей обов'язково існують майстерні, де діти навчаються виробничих спеціальностей. Після закінчення школи вони можуть продовжити своє навчання в різних навчальних закладах, як середньоспеціальних, так і вищих. Освіта дітей із обмеженими можливостями здоров'я передбачає створення для них спеціальної корекційно-розвивальної освітньої програми, що забезпечує адекватні умови для отримання рівного з чуючими дітьми розвитку.

Завдяки спеціальному навчанню у дітей з порушеннями слуху формуються мислення і мова, словесна пам'ять, створюються умови для розширення можливостей компенсації дефекту як за рахунок розвитку і використання в процесі спеціального навчання слухового сприйняття, так і за рахунок інших збережених аналізаторів і компенсаторних можливостей.

На сучасному етапі передбачено різноманітність організаційних форм навчання: діти з порушеннями слуху можуть навчатися в спеціальних (корекційних) освітніх установах I і II типу, в різних умовах інтегрованого навчання, освітніх закладах загального призначення, на дому, в умовах стаціонарного лікувального закладу, двомовних класах.

Випускники шкіл для дітей із порушеннями слуху здобувають спеціальності, навчаючись на навчально-виробничих підприємствах. Пропоновані сьогодні профілі професійної підготовки відстають від вимог сучасного виробництва і не враховують можливостей і прагнень осіб з порушенням слуху. Переважаючими професіями для них залишаються інженерно-технічні. Рідше вони отримують професійну художню, культурно-освітню підготовку, професійну підготовку в галузі фізичної культури і спорту, а також економічну, педагогічну та медичну.

Старшокласники істотно відрізняються один від одного не тільки за темпераментом і характером, але і за своїми здібностями, потребами, прагненнями та інтересами, різним ступенем самосвідомості. Індивідуальні особливості виявляються і у виборі життєвого шляху.

Усі великі і важливі кроки людини в професійному житті об'єднує одне: - завжди є альтернатива для оцінки та прийняття на цій основі рішення. Саме наявність декількох можливих шляхів вирішення приводить до того, що людина сприймає ситуацію як вимагає прийняття рішення.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Для професійної спрямованості особистості майбутнього фахівця важливим моментом є усвідомлення ним своєї спрямованості, та місця в майбутній професійній діяльності. Поняття «спрямованість особистості» розглядається як така її психічна властивість, в якій виражаються потреби, мотиви, світогляд, установки та цілі її життя і діяльності. Врахування психологічних особливостей підлітків із вадами слуху та розуміння процесу вибору професії дозволить нам у подальших дослідженнях розробити методику організації роботи із такими школярами з метою оптимального прийняття рішення про майбутній фах.

Список використаних джерел

1. Бодров В.А. Психология профессиональной пригодности / В.А. Бодров. – М.: ПСР СЭ, 2001. – 511 с.
2. Божович Л.И. О культурно-исторической концепции Л.С. Выготского и её значении для современных исследований психологии личности. [Электронный ресурс] / Л.И. Божович // Режим доступа: http://www.psyoffice.ru/8/psychology/book_o317_page_17.html.
3. Сорокин В.М. Специальная психология: учеб. пос. / В.М. Сорокин: под ред. Л.М. Шипицыной. – СПб: Речь, 2003. – 216 с.
4. Социальная адаптация и интеграция детей с нарушениями слуха / Сост. В.М. Астафьева. – М.: АПК и ПРО, 2000. – 196 с.
5. Фіцула М.М. Вступ до педагогічної професії: навч. посіб. для студ. вищих пед. закладів освіти / М.М. Фіцула; 2-ге вид. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2003. – 136 с.

References

1. Bodrov, V. (2001). *Psikholohiia professionalnoi prihodnosti* [Psychology of professional suitability]. Moscow, PSR SE Publ., 511 p. (In Russian).
2. Bozhovych, L.Y. *O kulturno-istoricheskoi kontseptsii L.S. Vyhotskoho i ee znachenii dlia sovremennykh issledovaniy psikhologii lichnosti* [On the cultural-historical concept of LS Vygotsky and its significance for modern studies of the psychology of personality]. Access mode: http://www.psyoffice.ru/8/psychology/book_o317_page_17.html (In Russian).
3. Sorokin, V.M. In L.M. Shipitsyna (Ed.). (2003). *Spetsialnaia psikholohiia* [Special Psychology]. Sankt-Peterburh, Rech Publ., 216 p. (In Russian).
4. In V.M. Astafeva (Ed.). (2000). *Sotsialnaia adaptatsiia i intehratsiia detei s narusheniiami slukha* [Social adaptation and integration of children with hearing impairment]. Moscow, APK i PRO Publ. 196 p. (In Russian).
5. Fitsula, M.M. (2003). *Vstup do pedahohichnoi profesii: 2-he vyd.* [Introduction to the pedagogical profession: 2nd ed.]. Ternopil, Navchalna knyha – Bohdan Publ., 136 p. (In Ukrainian).

В контексте исследований психологических закономерностей развития рассмотрены аспекты проблемы профессионального самоопределения детей с нарушением слуха. Выделены группы вопросов, вокруг которых фокусируются исследования по проблеме самоопределения личности. Отмечено, что учет психологических особенностей подростков с нарушениями слуха и понимания процесса выбора профессии позволит в дальнейших исследованиях разработать методику организации работы с этими школьниками с целью оптимального принятия решения о будущей профессии.

Ключевые слова: слабослышащие дети, дети с нарушениями слуха, самоопределение, мотив, склонность, интерес, профессия, профессиональная направленность.

In the research, the context of psychological patterns of development, aspects of the problem of professional self-determination of children with hearing impairments are considered. Blocks of questions are focused on the problem of personality self-determination. It is noted that taking into account the psychological characteristics of adolescents with hearing impairments and understanding of profession choosing processes can help in further research on developing educational activities with these students in order to help them make an optimal decision on their future professions.

Key words: children with hearing impairments, adolescents with hearing impairments, self-determination, inclination, interest, occupation, vocational orientation.

Одержано 15.01.2018.